

Doc. dr. sc. Marijan BRADANOVIĆ

PALAČA DOMINIS U RABU

UDK:728.3 (497.5 Rab)
Rukopis primljen: 7. 12. 2010.
Prihvaćen za tisak: 20. 12. 2010.
Priopćenje na znanstvenom skupu
Conference paper

Doc. dr. sc. Marijan Bradanović
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za povijest umjetnosti
HR – 51000 Rijeka
Omladinska 14
mbradanovic@ffri.hr

U dugome nizu stoljeća razvijenoga i kasnog srednjovjekovlja, te ranijeg novog vijeka, grad Rab kontinuirano je predstavljao najvažnije urbano središte sjevernojadranskih otoka, emitivno žarište, iz kojega su se nova stilska strujanja u graditeljstvu širila regijom. U doba rane romanike taj je svoj primat dijelio s Osorom, u vrijeme razvijene romanike i gotike sustizao ga je grad Krk knezova Krčkih, a u doba renesanse pridružili su im se, nakratko, no vrlo snažno Senj Korvinovog vremena. Zatim, za dulje razdoblje, i upravo tada procvati Cres.

Ondje je izgrađeno i veliko rapsko zdanje, koje se uzdizalo na vrlo prestižnome mjestu pokraj glavnih gradskih vrata, otvoreno računajući na okolnost tadanjega zamiranja tradicionalnih, srednjovjekovnih urbanih težišta, uzduž Gornje ulice i na području Kaldanca. U tekstu se daje opis te rapske palače.

Ključne riječi: *M. A. de Dominis; Rab; palača Dominis*

U rapskom samostanu sv. Antuna Opata čuva se slika na kojoj je nepoznati majstor u 17. stoljeću izradio prikaz grada Raba. Grad se ondje pruža podno Bogorodice s Djetetom i sv. Kristofora, povjeravajući se njihovom zagovoru a zaštitnik na njega, prema tadanjim ikonografskim konvencijama i rukom pokazuje s nebesa. Takvi su prikazi imali dodatni zadatak odavati sliku mira i spokojnoga razvitka pod nebeskim a katkad i zemaljskim patronatom, kako je to bio slučaj s glasovitim modelom grada Krka u ruci sv. Kvirina, iz 1535. godine, s poliptiha glavnog oltara franjevačke crkve Navještenja Marijina na Košljunu. Na njemu su, dovršavajući ga u mletačkoj radionici Santacroce, na zidinama i kulama nacrtali krilate lavove sv. Marka.

Naglasak je bio i na vjernosti prikaza grada, pa se i u rapskom slučaju izvrsno raspoznaju detalji gradskih fortifikacija, još postojećih, te u 19. i 20. stoljeću porušenih samostanskih sklopova, katedrale i danas nepostojećega a tad već zapuštenoga sklopa biskupske rezidencije, stupa za zastavu, tog važnog dijela tadanje ikonografije Grada, komunalne lože, kuća, za obzidane gradove karakterističnih uličnih premoštenja, čak i zdenaca izvan gradskih zidina. Ipak treba naglasiti da je Rab, baš poput ostalih sjevernojadranskih komuna, pritisnut ratnim opasnostima i nesigurnošću 16. i prvih desetljeća 17. stoljeća već odavno bio prešao zenit svojega graditeljskoga razvoja, koji se zbivao upravo u vrijeme izgradnje glavne rapske rezidencije obitelji Dominis.

Danas već sasvim pouzdano možemo ustvrditi da je u dugom nizu stoljeća razvijenog i kasnog srednjovjekovlja, te ranijeg novog vijeka, grad Rab kontinuirano predstavljao najvažnije urbano središte sjevernojadranskih otoka, emitivno žarište, iz kojega su se nove stilska strujanja u graditeljstvu širila regijom. U doba rane romanike taj je svoj primat dijelio s Osorom, u vrijeme razvijene romanike, i gotike sustizao ga je grad Krk knezova krčkih a u doba renesanse pridružili su im se, nakratko, no vrlo snažno Senj Korvinovog vremena a zatim, za dulje razdoblje i upravo tada procvali Cres.

Slika iz samostana na vrhu rapskoga poluotoka ipak jasno otkriva nekadanji sjaj Grada, romanički urbanizam razvijen na ortogonalnoj antičkoj podlozi, osnažen visokom urbanom kulturom kasnoga srednjovjekovlja i ranoga novoga vijeka, u to doba bez premca na području između Kopra i Zadra, kao dvaju političkih središta mletačke uprave na istočnoj obali Jadrana. Grad se tu otkriva u punom sjaju, za istočnojadranske prilike raskošnih stambenih zdanja, od kojih su ona najluksuznija redovito bila opremljena statusnim simbolima mediteranskoga društva, obzidanim vrtovima i dvorištima s cisternama reljefima ukrašenih kruništa, obrubljenim križnim svodovima sjenovitih obodnih trijema, raščlanjenih arkadama ukrašenim kićenim kapitelima.

Najveće takvo rapsko zdanje, kojeg u istočnojadranskim okvirima, bez sumnje možemo definirati, inače u nas pretjerano korištenim nazivom palače, uzdizalo se na vrlo prestižnom mjestu pokraj glavnih gradskih vrata, otvoreno računajući na okolnost tadanjeg zamiranja tradicionalnih, srednjovjekovnih urbanih težišta, uzduž Gornje ulice i na području Kaldanca. Stanje je lako usporediti sa situacijom na krčkoj Veloj placi, pokraj tamošnjih glavnih gradskih vrata, koja istodobno, na prijelazu 15. u 16. stoljeće, postaje poligon izgradnje reprezentativne stambene arhitekture. Ovakav praktično suburban smještaj naše palače Dominis, podalje od povijesnih gradskih urbanih težišta, na u pra-

vilu slabije urbaniziranom terenu uz same gradske zidine, omogućavao je lakše razvijanje većih tlocrta, što je vrlo usporedivo s neznatno kasnijom palačom Moise u Cresu.

Opis palače Dominis za ovu ću priliku posve skratiti. Zanimarimo li recentne masive hotelskih zgrada, ovo dvokatno zdanje i danas u kategoriji civilne arhitekture dominira sjeveroistočnim dijelom grada unutar zidina. Na način svojstven raskošnijem stambenom graditeljstvu pročeljem je a ne zabatnom fasadom orijentirano prema glavnoj prometnici. Njegovim prizemljem dominira reljefno bogato ukrašeni glavni portal s obiteljskim grbom na nadvratniku. Ostali su otvori prizemlja izvedeni stilski definirano, no posve utilitarno, jer prostori su se kojima su pripadali, baš kao i danas, obično iznajmljivali za poslovne svrhe. Katovima se pružaju visoke, u obje etaže podjednako dimenzionirane monofore. Središnji je dio prvog kata ipak naglašen drugačijom, kasnogotičkom monoforum, s klupčicom koja je za razliku od drugih, počivala na tri masivnije i raskošnije koncipirane konzole. Za razliku od nje, druge monofore izrazito su renesansno oblikovane.

Prethodni istraživači Cvito Fisković i Miljenko Domijan renesansnu plastiku pripisali su Petru Radovu, zvanom Trogiranin a obiteljski grb uzidan na razdjelnici prvog i drugog kata, djelatnosti Andrije Alešija. Radove obje radionice utvrdio sam i na susjednom Krku, kao što sam i na Rabu pretpostavio i elaborirao postojanje ostvarenja creske radionice majstora Franje, također vrlo aktivne i u graditeljskim aktivnostima u gradu Krku, na prijelazu 15. u 16. stoljeće, kada ga je mletačka vlast intenzivno redizajnirala prema svojem ukusu.

Zanimljiva je antička glava, spolij uzidan na bočnoj fasadi, orijentiranoj prema gradskim zidinama. Zbog relativno nenaglašene impostacije ne mogu tvrditi da je to bio artikulirani humanistički čin, no upozorit ću na takvu tradiciju koja je na sjevernojadranskim otocima zabilježena već početkom 15. stoljeća, kada je knez Nikola IV. dao uzidati prigodno prerađenu antičku stelu na upravo podignutu poligonalnu kulu, koja je branila ulaz u krčku gradsku luku. U posljednjoj četvrtini 15. stoljeća raširio se i običaj ukrašavanja reprezentativnih pročelja humanističkim geslima, što susrećemo u svim, tada najjačim urbanim središtima sjevernojadranskih otoka, od creske Zborne crkve Uznesenja Marijina, preko rapske trećoredske crkve na Komrčaru, do krčkoga kaštela i crkve Sv. Frane. U potonjim, krčkim slučajevima, temeljem pisanih izvora pouzdano znamo da su na takav način predstavnici nove mletačke uprave slali političku poruku distanciranja od prethodne, prema tumačenju tadanjih providura tiranske, frankopanske vlasti.

Vratimo se našoj rapskoj palači. Kroz spomenuti glavni portal ulazi se u središnji prolaz koji vodi do dvorišta, nekoć vjerojatno posve rastvorenog arkadama, što se naslućuje i na slici iz rapskoga samostana sv. Antuna. Važno je istaknuti da su tragovi izvornog, raskošnog uređenja, sačuvani i u unutrašnjosti, jer središnja velika prostorija prvoga kata bila je urešena reljefno ukrašenim konzolama, sličnim onima pod renesansnim monoforama pročelja. One su nosile uzdužne grede na kojima je pak počivao strop. Lako je u tako reprezentativno koncipiranom prostoru zamisliti oslikani tabulat. Uzore koje su rapski Dominisi imali pri gradnji ove palače lako je locirati u samom Rabu, Zadru kao pokrajinskom središtu a naravno i u Mlecima. Ipak navodim i jedan po svoj prilici posve direktan, s obližnjega, hrvatsko-ugarskoga područja.

Trgovačke veze Raba i Senja ovdje ne treba zasebno elaborirati. Senj je, kao glavna pomorska luka Korvinovog kraljevstva, sukladno svojem gospodarskom značaju doživio i graditeljski procvat, temeljen na aktivnosti kruga majstora angažiranih na budimskom dvoru. Procvat je ubrzo utihnuo, uslijed procesa militarizacije kroz koji je grad prolazio u kontekstu sve veće turske prijetnje. Neki od spomenutih majstora logično su tada svoj rad nastavili na obližnjem Otoku. Iako je istraživanje senjske skulpture i klesarstva renesanse otežano, ne samo zbog spomenutih procesa koji su grad zahvatili u 16. stoljeću već i zbog njegovih teških stradanja u Drugom svjetskom ratu, ipak sam povezao reprezentativne primjerke rapske i senjske skulpture, između ostalog čak i ruku majstora kapitela atriya palače Dominis, s onom koja je klesala jedan reljef koji se čuva u senjskom gradskom muzeju. Ovdje treba naglasiti i da preostatak atriya palače Dominis konceptualno puno duguje glasovito Lavljem dvoru, srećom gotovo intaktno sačuvanom atriju jedne, u 19. stoljeću radikalno pregrađene, senjske, luksuzne patricijske kuće. Zoomorfne konzole rapskoga Kneževa dvora vrlo su bliske onima iz senjskoga Lavljeg dvora. Sve to dužnost mi je pri predstojećoj, znanstvenim aparatom popraćenoj objavi, iscrpno elaborirati a prigodno želim samo još zaključno istaknuti da je rapska palača Dominis jedan od najvažnijih, izvrsno sačuvanih spomenika plodnoga razdoblja konca 15. i početka 16. stoljeća. Tada je nekoliko majstora, graditelja i klesara raznorodnih ishodišta, od Mletaka i dalmatinskih urbanih središta do budimskoga dvora, pridošlo na sjevernojadranske otoke, udomaćilo se, formiralo vrlo aktivne radionice koje su u svega par kratkih desetljeća relativne gospodarske konjunktore izvršile na desetine značajnih gradnji i pregradnji, katedrala, župnih crkava, samostanskih, fortifikacijskih i stambenih sklopova u urbanim središtima i na ladanju Raba, Cresa, Krka pa i Vinodola, gdje također nailazimo na odjeke njihovoga rada, oblikujući značajan dio, do

danas sačuvanog kulturnog krajolika naše regije. Tome valja pridodati i zapažanje da je renesansno graditeljstvo na naše područje kročilo s dvije strane, preko Osora, tj. gradilišta tamošnje nove katedrale i Senja, no upravo na Rabu susret ovih strujanja danas je najočitiiji.

RIASSUNTO

IL PALAZZO DOMINIS IN ARBE

Doc. dott. di ricerca Marijan BRADANOVIĆ

Nel corso dei secoli nel Basso Medioevo e agli inizi dell'era moderna, la città di Arbe rappresentava continuamente il centro urbano più importante delle isole del nord Adriatico, dal quale si diffondevano in tutta la regione le nuove tendenze stilistiche nell'edilizia. Agli inizi del periodo romanico questo primato condivideva con Osor, e nel periodo tardo dell'arte romana ed in quello gotico la raggiungeva la città di Veglia, nel rinascimento gli si unirono per un periodo breve, ma con un'impatto fortissimo la Segna corviniana. Poi, per un periodo più lungo, il Cherso appena fiorito. In Arbe è stato costruito anche un grande edificio, che è stato eretto in un posto prestigioso vicino alla porta della città, apertamente contando sul fatto della scomparsa dei tradizionali centri urbani medievali di un tempo, lungo la Gornja ulica e nell'area di Kaldanca. Nel testo viene riportata la descrizione di questo palazzo di Arbe.

Parole chiave: M. A. de Dominis; Arbe; palazzo Dominis

SUMMARY

PALACE DOMINIS IN RAB

Assistant Professor Marijan BRADANOVIĆ, PhD

In the long line of centuries of developed and late medievalism and early Modern Age, the city of Rab continuously represented the most important urban center of Northern Adriatic islands, a focus from which new stylistic tendencies in architecture spread to the region. At the time of early Romanesque period it shared that position with Osor; at the time of mature Romanesque period and Gothic period, it was caught up by Krk, the city of Krk dukes and in the Renaissance period it was briefly but significantly joined by Senj of Korvin period. Later, by newly blossomed Cres. It was in Rab that the large edifice was built, at a prestigious location by the main city entrance, along the Gornja ulica and at the area of Kaldanac, openly counting that traditional mediaeval urban centers will vanish. Description of that palace is provided in the text

Key words: M. A. de Dominis; Rab; Palace Dominis